

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

ISSN 2308-3778

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

Збірник наукових праць

Засновано в 1999 р.

Випуск 19

Книга 1

Київ-2015

*Рекомендовано вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 7 від 2 липня 2015 р.)*

Редакційна колегія:

Бех І. Д., доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор ІПВ НАПН України;

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії діяльності позашкільних закладів ІПВ НАПН України;

Петрочко Ж. В., доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи ІПВ НАПН України;

Оржеховська В. М., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії превентивного виховання ІПВ НАПН України;

Миropolська Н. Є., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії естетичного виховання ІПВ НАПН України;

Кравченко Т. В., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії сімейного виховання ІПВ НАПН України;

Канишевська Л. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії виховної роботи в закладах інтернатного типу;

Золотарьова А. В., доктор педагогічних наук, професор, заступник директора ППП ФГБОУ ВПО «Ярославский государственный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» (Росія);

Ромм Т. О., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології Інституту історії гуманітарної і соціальної освіти Новосибірського державного університету (Росія);

Бурвите С., доктор соціальних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної освіти Литовського едукологічного університету (Вільнюс, Литва);

Півоварські Ю., доктор філософії, почесний професор, ректор Вищої школи громадської та індивідуальної безпеки «Ареігон» (Краків, Польща);

Юрчак В., доктор філософії, професор, завідувач кафедри безпеки й оборони Академії збройних сил імені генерала Штефаника (Ліптовські Мікулаш, Словаччина).

Рецензенти:

Радул В. В., доктор педагогічних наук, професор;

Безпалько О. В., доктор педагогічних наук, професор

До збірника ввійшли наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі теорії і методики виховання. Автори спрямували свій науковий пошук на багатоаспектне висвітлення шляхів реалізації сучасних підходів до змісту, форм і технологій виховної роботи.

*Наказом МОН України від 12.05.15. № 528
збірник поновлено в переліку факхових видань.*

© Інститут проблем виховання
НАПН України, 2015

ЗМІСТ

І. Д. Бех МЕХАНІЗМ ДОВІЛЬНОЇ СПОНУКИ В ОВОЛОДІННІ ВИХОВАНЦЕМ ДУХОВНОЮ ЦІННІСТЮ.....	6
Т. Ф. Алексєєнко ГЕНДЕРНИЙ КОНЦЕПТ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАУКОВА І СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	24
В. Ю. Белан ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ	36
Н. А. Бессараб ПОТЕНЦІАЛ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ВИХОВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВ.....	46
Katarzyna Białowqs, Piotr Mazur VOCATIONAL EDUCATION - ON THE EXAMPLE OF EXPERIENCES OF PWSZ IN CHEŁM	58
І. Р. Білотсерківєтс UKRAINIAN MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION: ORIGINS AND FORMATION.....	65
А. Е Воїко THE ESSENCE OF THE CONCEPT "VALUE ORIENTATION" OF PUPILS OF GROUPS OF HUMANITARIAN DIRECTION IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS	72
О. Г. Брежнева МЕХАНІЗМИ РОЗУМІННЯ В ТЕХНОЛОГІЇ МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	81
Т. В. Букій ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В КОНТЕКСТІ РОБОТИ З БАГАТОДІТНОЮ СІМ'ЄЮ.....	92
О. В. Бялик ПРОВІДНІ ПРИНЦИПИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ	104
О. М. Ващенко МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	114
О. Р. Вовк СФОРМОВАНІСТЬ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ГУМАНІСТИЧНОГО ВИРІШЕННЯ СИТУАЦІЙ МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ	125
В. М. Гарнійчук ДОСВІД ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ЩОДО ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ.....	138

Л. В. Гончар ЦІННІСТЬ ГУМАННИХ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ ВЗАЄМИН.....	151
А. В. Горлова ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ ОПТИМІСТИЧНОГО СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ	161
Т. Л. Гурман ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ: З ДОСВІДУ США	170
Л. І. Гуцуляк ФОРМИ І МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ І БАТЬКІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ АМЕРИКАНСЬКОЇ ШКОЛИ	182
А. П. Данілова РИЗИКОВАНА ПОВЕДІНКА СТАРШОКЛАСНИКІВ У СФЕРІ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	194
Ю. М. Жданович СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	204
К. О. Журба ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ У ШКОЛЯРІВ ОСНОВНОЇ І СТАРШОЇ ШКОЛИ В ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	214
Е. Р. Заредінова СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ЯК РЕГУЛЯТОРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА ТА ОСОБИСТОСТІ	226
О. В. Казнодзей РОЛЬ БАТЬКІВ У ВИХОВАННІ ПОЧУТТЯ ГІДНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	236
Л. В. Канішевська ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ.....	246
В. А. Киричок ДІАГНОСТИКА ВИХОВАНOSTІ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (УЧНІВ 3-4 КЛАСІВ)	257
Л. А. Кобзаренко СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЕНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ.....	268
І. М. Колодзько ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО СТУПЕНЯ НАВЧАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ ШВЕЦІЇ	279

М. О. Коток ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	289
Т. В. Кравченко СІМ'Я І СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ	299
Т. Ю. Куниця СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ПІДЛІТКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	310
В. В. Лапто СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕФЛЕКСІЇ ЯК СКЛАДНИКА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	321
О. В. Литовченко РОЛЬ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ	330
Р. В. Малиношевський СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДИТИНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ	341
Г. Г. Маруніна СОВІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ В РАНЬОМУ ОНТОГЕНЕЗІ	353
В. В. Маришицька, Г. В. Орлова ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	363
К. А. Маслюк СТАН СФОРМОВАНOSTІ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ...	373

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена питанню використання проблемних ситуацій у процесі вивчення молодшими школярами предмета «Основи здоров'я», що сприятиме творчому та креативному засвоєнню навчального матеріалу і формуванню навичок самостійного вирішення пізнавальних та практичних завдань.

Ключові слова: початкова школа, молодші школяри, проблемні ситуації, основи здоров'я.

На сьогодні більшість науковців, які досліджують сучасний освітній процес, вважають, що продуктивне мислення учнів найефективніше розвивається і активізується за допомогою проблемного навчання.

Проблемне навчання – це дидактична система, що ґрунтується на закономірностях творчого засвоєння знань і способів діяльності, охоплює поєднання прийомів і методів викладання та учіння, яким властиві основні риси наукового пошуку [5].

Творче засвоєння знань і способів діяльності учнями передбачає: самостійне перенесення знань і вмій у нову ситуацію, виокремлення нових проблем у знайомих стандартних умовах, визначення структури об'єкта, що підлягає вивченню, та нових функцій знайомого об'єкта, вміння бачити альтернативу вирішення питання, вміння об'єднувати раніше відомі способи вирішення у новий спосіб, вміння створювати оригінальний спосіб вирішення запропонованих вчителем завдань.

Науковці доводять, що проблемність є невід'ємним складником освітнього процесу, але не кожен урок є проблемним, оскільки це залежить від того, який обсяг методів і організаційних форм, властивих проблемному навчанню, використовується під час вивчення навчального матеріалу. Вони також вважають, що структурними елементами проблемного навчання виступають такі методичні прийоми: актуалізація вивченого матеріалу; створення проблемної ситуації; постановка навчальної проблеми; побудова проблемного завдання; інтелектуальний пошук і вирішення проблеми (формулювання гіпотези чи кількох гіпотез, що ґрунтуються на

припущеннях і відомих фактах; доведення гіпотез, аналіз можливих помилок, передбачення можливих наслідків кожної гіпотези, узагальнення); перевірка правильності вирішення проблеми і повторення [8].

У початковій школі проблемне навчання зводиться до створення проблемних ситуацій, що не мають однозначного вирішення, зіставлення умов і обставин, за допомогою яких розвивається пошукова діяльність молодших школярів. Проблемна ситуація як невід'ємний компонент будь-якої продуктивної розумової діяльності відіграє важливу роль в інтелектуальному розвитку людини. Адже процес мислення виникає саме на основі проблемної ситуації і якісно змінюється під впливом активної взаємодії суб'єкта з нізнавальним об'єктом на тому чи іншому етапі розв'язання завдання.

Наукові дослідження, присвячені використанню проблемних ситуацій в навчально-виховному процесі, пов'язані з глибоким вивченням способу пізнавальної діяльності учнів, з'ясуванням умов організації їхньої високопродуктивної розумової праці. Цій проблемі приділяли багато уваги як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: А. В. Брушлінський, М. А. Волоснюк, Т. Г. Кравченко, І. Я. Лернер, В. К. Оконь, О. І. Осадченко, І. А. Ільницька, А. В. Фурман [4; 5; 6; 8].

Вони стверджують, що створення системи проблемних ситуацій у навчальному процесі є головним фактором посилення розвивальної і виховної функції навчання, надійним способом підвищення його ефективності і якості. Заохотити учня до пізнання можна лише тоді, коли його особисті уявлення розходяться з деякими поглядами, положеннями, які виникають під час навчання, тобто якщо він зіткнеться із суперечностями. Тоді прокинеться його внутрішнє «Я», гонор, виникне природне бажання розібратися, з'ясувати, у чому річ. Проблемні ситуації дадуть нам змогу привчити учня сперечатися, висловлювати власну думку та обстоювати її.

Слід зазначити, що проблемна ситуація діє негативно на слабо підготовленого в теоретичному аспекті учня, вона більше пригнічує, дезорганізує (якщо рішення цієї ситуації виходить за межі його зони найближчого розвитку і вчитель не надає йому своєчасної допомоги). Водночас добре розвинутого учня вона, навпаки, стимулює до пошуку, активізує в

роботі, що відповідає його бажанню й прагненню постійно застосовувати свої знання і вміння.

Серед критеріїв проблемної ситуації, що забезпечують активізацію пізнавальної діяльності, вирізняють такі:

- а) орієнтування вирішення проблемної ситуації на максимальну самостійність учнів, їхню власну пізнавальну і дослідницьку діяльність;
- б) значущість розв'язання проблемної ситуації для учня;
- в) динамічність проблемної ситуації [7].

Зважаючи на це, вчитель використовує на уроках ситуацію суперечності між наявними знаннями дитини і тими, які необхідні для розв'язання певної проблеми; або між теоретичною можливістю вирішити проблему і практичною нездійсненністю такого вирішення в конкретних умовах.

Метою статті є розкриття особливостей використання проблемних ситуацій на уроках з основ здоров'я, що сприятиме кращому засвоєнню молодшими школярами програмового матеріалу та розвитку їхніх розумових здібностей.

У навчанні проблемна ситуація має цінність, коли учень відчуває, що зможе її вирішити. Постановка проблемної ситуації, створення умов для її переходу у навчальну проблему, конструювання проблемного завдання – це лише початковий елемент у проблемному навчанні. Надалі учні під спрямовуючим впливом вчителя повинні самостійно виконати такі творчі мисленнєві операції: висунути можливі варіанти вирішення пізнавальної проблеми, висловити гіпотези; теоретично чи практично їх перевірити; сформулювати пізнавальний висновок.

Науковці визначають такі дидактичні цілі використання проблемних ситуацій на уроці, які також доцільно застосувати вчителю і на уроках з основ здоров'я:

- привернути увагу учня до певної проблеми, навчального матеріалу, пробудити у нього пізнавальний інтерес та інші мотиви;
- поставити перед учнем таке посильне завдання, вирішення якого активізувало б його мисленнєву діяльність;
- створити суперечність між пізнавальною потребою, що виникла в учня, і неможливістю її задоволення за допомогою наявних знань;

- допомогти визначити у пізнавальному завданні основну проблему, спонукати учня до активної пошукової діяльності;
- допомогти визначити межі раніше засвоєних знань і вказати напрям пошуку найбільш раціонального шляху вирішення складної ситуації.

Проблемна побудова навчального процесу дає глибокі, стійкі, а найголовніше – системні й цілісні знання, оскільки учні здобувають їх самостійно, активізуючи всі когнітивні й афективні процеси [4].

В науці виділяють такі умови створення проблемних ситуацій:

1. Проблемна ситуація виникає за умови, коли учні не знають способу вирішення поставленого завдання, не можуть відповісти на проблемне запитання, дати пояснення новому факту у разі усвідомлення недостатності попередніх знань для розуміння нового; в цьому випадку проблемна ситуація переростає у навчальну проблему.
2. Проблемні ситуації виникають за появи в учнів необхідності використати раніше засвоєні знання у нових практичних умовах. Зазвичай, викладачі організують ці умови не лише для того, щоб учні зуміли застосувати свої знання на практиці, але й зіткнулися з фактом їх недостатності. Усвідомлення цього збуджує пізнавальні інтереси учнів і стимулює пошук нових знань.
3. Проблемна ситуація легко виникає у тому випадку, якщо є суперечність між теоретичною можливістю розв'язання завдання і практичною нездійсненністю вибраного способу [8].

Науковці доводять, що для створення проблемної ситуації перед учнями повинно бути поставлене таке практичне і теоретичне завдання, виконуючи яке, учень повинен відкрити нові знання чи дії, які підлягають засвоєнню. При цьому потрібно дотримуватися таких умов:

1. Завдання має ґрунтуватися на тих знаннях і навичках, якими володіє учень.
2. Невідоме, яке потрібно відкрити, становить загальну закономірність, що підлягає засвоєнню, загальний спосіб дій чи деякі загальні умови виконання дій.

3. Виконання проблемного завдання повинно викликати в учнів потребу у засвоєнні знань.
4. Запропоноване учневі проблемне завдання має відповідати його інтелектуальним можливостям. Проблемне завдання повинно передувати поясненню навчального матеріалу, який підлягає засвоєнню.

Як проблемні можуть бути запропоновані: навчальні завдання, питання, практичні завдання, але слід розрізняти проблемне завдання і проблемну ситуацію. Проблемне завдання саме по собі не є проблемною ситуацією, воно може викликати проблемну ситуацію лише за певних умов. Одна і та ж проблемна ситуація може бути викликана різними типами завдань.

Проблемну ситуацію, яка виникла, повинен сформулювати вчитель за допомогою пояснення причин невиконання ним поставленого навчального завдання чи неможливості пояснити ним ті чи інші продемонстровані факти.

Проблемні ситуації на уроках з основ здоров'я можна створювати, змінивши структуру завдання. Серед них:

- завдання з недостатніми даними (через відсутність якихось даних не можна дати однозначної відповіді на поставлене запитання, учні мають проаналізувати завдання і пояснити відсутні умови);
- завдання з надлишковими вихідними даними (зайві дані роблять завдання громіздкими, учні мають знайти необхідну для розв'язування інформацію і відкинути зайве);
- завдання з багатьма варіантами розв'язання (кожен варіант оцінюється учнями з погляду його оцудливості та раціональності);
- завдання з несформульованою метою (мета логічно впливає з вихідних даних, учні мають виявити логіку вихідних даних, сформулювати мету завдання);
- видозмінене завдання (уже відомий учням тип завдання перетворюється у такий спосіб на цілком новий, тобто учні мають проаналізувати проблемну ситуацію з інших ракурсів, відмовитись від шаблонного мислення) [6].

Науковці виокремлюють такі основні способи створення проблемних ситуацій:

1. Заохочення до теоретичного пояснення явищ, фактів, зовнішньої невідповідності між ними.

2. Використання навчальних і життєвих ситуацій, доцільних для виконання практичних завдань. Проблемні ситуації в цьому разі виникають при спробі учнів самостійно досягнути поставленої практичної мети.
3. Заохочення учнів до аналізу фактів і явищ дійсності, що породжує суперечність між життєвими уявленнями і науковими поняттями.
4. Висунення гіпотез, формулювання висновків і їх перевірка.
5. Заохочення учнів до порівняння, зіставлення і протиставлення фактів, явищ, дій, в результаті чого виникає проблемна ситуація.
6. Заохочення дітей до попереднього узагальнення нових даних. Учні отримують завдання розглянути деякі факти, явища, що містяться у новому для них матеріалі, порівняти з відомими і зробити самостійне узагальнення.
7. Ознайомлення з фактами, що мають ніби нез'ясований характер і є такими, що привели до постановки нової проблеми.
8. Використання на уроці міжпредметних зв'язків [4].

Отже, проблемна ситуація створюється різними способами, але вона має міститися в зоні найближчого розвитку учнів. Тобто, складність проблеми має бути такою, щоб учні за певним напрямом, спираючись на допомогу педагога, змогли б вирішити її самостійно.

Показником розуміння матеріалу, індикатором готовності дітей мислити будуть запитання, які учні ставлять вчителів. Він має уважно вислухати будь-яке запитання, заохочувати учнів, долучати до дискусії всю групу. Однак щоб вільна дискусія досягла своєї мети – вирішення проблеми, педагог повинен вміло провести учнів через усі етапи вирішення проблемної ситуації.

В організації навчально-виховного процесу на уроках з основ здоров'я у початковій школі використання проблемних ситуацій сприяє підвищенню рівня якості оволодіння учнями навчальним матеріалом. Оскільки проблемні ситуації за своїм характером наближаються до реальних умов життя і готують дітей до творчої участі в ньому, сприяють пробудженню в

учнів прагнення до нових знань, активізують їхній пізнавальний інтерес, формують прийоми і вміння самостійно набувати знання і застосовувати їх у практичній діяльності.

Навчання основ здоров'я спрямоване, насамперед, на формування в молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності; змістову основу предмета становлять такі базові поняття, як-то: здоров'я, здоровий спосіб життя, безпека життя [7, с. 315].

Досвід учителів-практиків свідчить, що найбільш придатними для оволодіння необхідними знаннями з цього предмета були пояснювально-ілюстративний та інформаційний способи навчання. Вони ґрунтуються на вироблених практикою таких прийомах роботи вчителя і учнів, у застосуванні яких основну роль відіграє вчитель, що передає знання учням. Дітям було достатньо сприймати і запам'ятовувати готову інформацію, не докладаючи ніяких зусиль для самостійного здобуття знань. Це породжувало пасивні шаблонні форми уроків, що не сприяло розвитку інтересу до навчання, розвитку творчих здібностей учнів.

Саме тому у педагогічній теорії і шкільній практиці розробляються різні способи активізації освітнього процесу, що сприяють формуванню в учнів навичок самостійного і творчого вирішення поставлених вчителем проблем, використання дослідницьких завдань у процесі вивчення предмета «Основи здоров'я».

Науковці вважають: щоб досягти мети означеного предмета, тобто: сформуванню в учнів свідоме ставлення до свого здоров'я, оволодіти навичками здорового способу життя та безпечної для здоров'я поведінки, потрібно, щоб у процесі навчання основ здоров'я основне місце належало створенню проблемних ситуацій. Доведено, що розвиток творчого мислення можливий лише за умов застосування вчителем проблемного навчання.

Використання проблемних ситуацій на уроках з основ здоров'я забезпечить розв'язання таких завдань: формування в учнів уявлення про те, що здоров'я розглядають як єдине ціле, понять про взаємозв'язки людського організму з природним і соціальним оточенням, знань, вмінь і навичок безпечної поведінки, здатності передбачати наслідки своїх вчинків, вміння надавати само- і взаємодопомогу; розвиток вміння

керувати собою, контактувати з людьми в соціумі, протистояти негативному впливу оточення, вміння самостійно приймати правильні рішення; виховання потреби у здоров'ї як важливій життєвій цінності [1].

Ефективність проблемного навчання на уроках з основ здоров'я проявляється в тому, що активізується мислення учнів. З одного боку, є проблема, яку слід розв'язати, а з іншого – є знання, вміння, навички учня. Ці дві сторони перебувають у постійній суперечності, стимулюють активність процесів мислення, які відбуваються завдяки вирішенню створених вчителем проблемних ситуацій.

У розв'язанні проблеми учнями можна визначити такі етапи: створення вчителем проблемної ситуації; сприйняття проблеми учнями; здійснення пошукової діяльності для її вирішення; реалізація і перевірка правильного вирішення поставленої проблеми. Серед порушених на уроках з основ здоров'я проблем можуть бути такі, що пояснюють значення здоров'я для людини, цінність і неповторність життя, чи такі, які вкажуть на причини виникнення пожеж, небезпечних ситуацій та інші.

У початковій школі на уроках з основ здоров'я вчителів доцільно використовувати такі прийоми створення проблемних ситуацій з метою розвитку пізнавальних інтересів, активізації пізнавальної діяльності учнів: ознайомлення дітей із суперечливими фактами; демонстрування помилок, до яких призводить незнання певної теми; поставлення молодшим школярам дослідницьких завдань; спонування учнів до узагальнення фактів; створення проблемних ситуацій, які переконують учнів в недостатності своїх знань і набутті нових, що сприятиме вирішенню поставленої проблеми; використання проблемних запитань, що сприятимуть розгортанню навчальної дискусії; спонування учнів до аналізу фактів і явищ, які суперечать їхньому життєвому досвіду.

Створенню проблемної ситуації передують підготовча робота, у процесі якої вчитель надає учням мінімум знань, необхідних для розв'язання проблеми. Якщо учні не можуть самостійно вирішити проблему, учитель вдається до навідних запитань.

На початковій стадії застосування проблемного навчання вчитель сам висуває, формулює і розв'язує пізнавальне

завдання, діти запам'ятовують перебіг її розв'язання. Надалі вчитель спонукає учнів до все більшої самостійності у вирішенні проблемних ситуацій.

Навчальний курс «Основи здоров'я» суттєво відрізняється від інших предметів. Його відмінність визначається головним завданням: педагогічними методами вплинути на реальну поведінку учнів завдяки розвитку в них життєвих навичок, сприятливих для здоров'я та безпеки. На відміну від традиційних уроків, коли вчитель переважно говорить, а учні слухають, на уроках з основ здоров'я доцільно використовувати такі методи навчання, що ґрунтуються на активній участі самих учнів у навчальному процесі [2, с. 6].

Отже, створюючи проблемні ситуації, вчитель спонукає учнів активно мислити, глибше розуміти матеріал і краще його засвоювати. Вміле, раціональне, науково й методично обґрунтоване використання проблемного навчання значно розширює спектр знань, вмінь і навичок учнів, формує в них креативність, оригінальність мислення, творчість, що сприяє кращому засвоєнню набутих знань та самостійності у вирішенні нових пізнавальних та практичних завдань з основ здоров'я.

Література

1. Бібік Н. Основи здоров'я в початковій школі: Методичний коментар / Н. Бібік, Н. Коваль // Початкова школа. – 2005. – № 10. – С. 42–47.
2. Ващенко О. М. Організація навчально-виховного процесу з «Основ здоров'я» в 1–4 класах / О. М. Ващенко. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2010. – 292 с.
3. Ващенко О. М. Формування професійних знань у студентів щодо організації навчального процесу з курсу «Основи здоров'я» у початковій школі / О. М. Ващенко // Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи: теорія і практика : [кол. моногр.] ; за заг. ред. К. І. Волинець. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – С. 104–107.
4. Волоснюк М. А. Проблемне навчання як провідний метод розвиваючого навчання в умовах особистісно орієнтовної парадигми освіти / М. А. Волоснюк // Управління школою. – 2005. – № 16–18. – С. 56–59.
5. Кравченко Т. Г. Проблемне навчання – основа розвитку здібностей учнів / Т. Г. Кравченко // Управління школою. – 2004. – № 14. – С. 2–5.

6. Осадченко І. Проблема стимулювання творчої активності школярів / І. Осадченко // Рідна школа. – 2001. – № 11. – С. 54–55.
7. Основи здоров'я. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи // Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи. – К. : Освіта, 2012. – С. 314–330.
8. Фурман А. В. Проблемні ситуації в навчанні. – К. : Вища школа, 1991. – 192 с.

Е. Н. Ващенко

Методика использования проблемных ситуаций в процессе изучения основ здоров'я в начальной школе

Педагогический институт Киевского университета имени Бориса Гринченко (18/2 ул. Давыдова, Киев, Украина)

Статья посвящена вопросу применения проблемных ситуаций в процессе изучения младшими школьниками предмета «Основы здоровья», что будет способствовать творческому и креативному усвоению учебного материала и формированию навыков самостоятельного решения познавательных и практических задач.

Ключевые слова: начальная школа, младшие школьники, проблемные ситуации, основы здоровья.

O. M. Vashchenko

The Technique of Using Problem Situations in the Learning of Health Fundamentals in Primary School

Pedagogical Institute of Borys Hrinchenko Kyiv University
(18/2 Davydova Str., Kyiv, Ukraine)

Problem situation is a state of cognitive difficulties that involves students to self-cognition of the elements of new material. Problem situation that occurs during learning activities can cause an emotional wave, the growth of student's activity, interest in learning, adequate assessment by students of their intellectual capabilities and the state of dissatisfaction, stress, difficulties, a negative attitude to the educational tasks, inadequate self-esteem, which ultimately may be one of the reasons of the student's falling behind the class. The character of problematic situation in the context of the research is the ability to generate interest in adopting and solving problems that are created by the teacher at a lesson of health fundamentals, contributing to a better mastery of educational material by primary school students

and forming their cognitive interest, capacities and skills to independently acquire knowledge and to use them in practical activities.

Keywords: primary school, primary school students, problem situations, health fundamentals.

References

1. Bibik, N. & Koval, N. (2005). Osnovy zdorovia v pochatkivshkoli: Metodychnyi komentar [Health fundamentals in primary school: Methodic comments]. *Pochatkova shkola*, 10, 42-47.
2. Vashchenko, O. M. (2010). Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu z «Osnov zdorovia» v 1-4 klasakh [Organization of the educational process on 'Health Fundamentals' in 1-4 form classes]. Kamianets-Podilskyi: FOP Sysyn O.V.
3. Vashchenko, O. M. (2013). Formuvannia profesiinykh znan' studentiv shchodo orhanizatsii navchalnoho protsesu z kursum «Osnovy zdorovia» u pochatkovii shkoli [Formation of professional knowledge in students with regarding organization of the educational process on 'Health Fundamentals' in primary school]. In Volynets, K. I. (Ed.), *Profesiina pidhotovka maybutnoho vchytelia pochatkovoï shkoly: teoriia i praktyka* (pp. 104-107). Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka.
4. Volosniuk, M. A. (2005). Problemne navchannya yak providnyy metod rozvyvaiuchoho navchannia v umovakh osobystisno oriientovanoi paradyhmy osvity [Problem learning as a leading method of developing education in conditions of the personality oriented educational paradigm]. *Upravlinnia shkoloiu*, 16-18, 56-59.
5. Kravchenko, T. H. (2004). Problemne navchannya – osnova rozvytku zdibnosti uchniv [Problem learning – the basis of development of students' abilities]. *Upravlinnia shkoloiu*, 14, 2-5.
6. Osadchenko, I. (2001). Problema stymuliuвання tvorchoi aktyvnosti shkoliariv [The problem of stimulating students' creative activity]. *Ridna shkola*, 11, 54-55.
7. Osnovy zdorovia. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 1-4 klasy [Health fundamentals]. In *Navchalni prohramy dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv iz navchanniam ukrainskoiu movoiu. 1-4 klasy* (pp. 314-330). – Kyiv: Osvita.
8. Furman, A. V. (1991). *Problemni sytuatsii v navchanni* [Problem situations in education]. Kyiv: Vyshcha shkola.